

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Симеон Калинов Кюркчиев „Психологически експертизи и неолибералната управляемост на себе си“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, професионално направление: 3.1. Социология, антропология и науки за културата

Рецензент: проф. дн Кольо Коев, ПУ „Паисий Хилендарски“, Катедра „Социология и науки за човека“, Пловдив

Дисертацията на Симеон Кюркчиев „Психологически експертизи и неолибералната управляемост на себе си“ е амбициозен проект, фокусиран върху „динамиката на отношението психологически експертизи-субект“ (с. 5), при което под рубриката „психологически експертизи“ се подвежда широкото поле от съвременни психологически подходи към човешката психика и човешкото поведение (включително една хетерогенна група от алтернативни техники и дисциплини), а „субект“ визира индивида едновременно като прицелна точка на управляемост и като постоянно отвоюващ автономността си в хоризонтите на съответните форми на управляемост. Тази терминология е очевидно организирана около предизвикалото широки дискусии понятие на Мишел Фуко „управляемост“, при което предметът на изследването в последна сметка се дефинира като препращащ към отношението между свобода и управляемост на индивида през призмата на съвременните психологически експертизи. Описвайки във Въведението конструирането на изследователското поле, авторът не скрива колебанията си около по-отчетливото формулиране на обекта на своите изследвания, предизвикали трансформирането на интереса му от практиките на Ню Ейдж към „цялостната логика, която се открива в различните психологически отнасяния към себе си“ (с. 8). Зад тази трансформация стои преходът от един по-скоро емпиричен към по-скоро теоретичен интерес, който Кюркчиев определя като стремеж за постигане на „теоретично-практически синтез“ (за неговия характер ще стане дума малко по-нататък в становището).

Дисертацията може условно да се раздели на две части. Първата е посветена на работа върху понятия, произтичащи от третирането на субекта като средоточие на

отношението власт-свобода. Теоретичните оси, в които се движи анализът в тази част са идеите на Мишел Фуко (през някои интерпретации на Николас Роуз) за генеалогията на субекта или за различните модуси на субективизиране (практики на себе си и техники на управляемост) и т.нар. иманентна онтология на Ж. Делюз и Ф. Гатари (между потребността от обективизиране и натурализиране на представи за субекта и радикалната генеалогия, свеждаща субекта до история). Тук авторът демонстрира интелигентно успоредно четене на Фуко и на Делюз и Гатари и успешно релевантизиране на извлечените от тях концептуални ресурси към анализ на взаимодействието „психологически експертизи“-субективност. Бих открил по-специално акцента върху петте „онтологични сигурности“ на субектността във философията на Делюз и Гатари (препращащи към териториализация, множественост, асемблиране, ефект на желанието-противопоставяне на желанието, нагъване) както и предложението за „минимално количество човешкост“ в търсенето на „онтология без натурализиране“ и без „есенциализиране“.

Втората част е посветена най-общо казано на връзката неолиберална рационалност-съвременни форми на субективност. В нея Кюркчиев, разполагайки анализите си в разработената в първата част понятийна мрежа, разглежда функционирането на психологическите експертизи като опосредяващи управляемостта на индивида. Важно в тази част ми се струва демонстрираното напасване между опериращите психологически техники и стремежите към самореализация на индивида, видими през понятия като креативност, адаптивност, управление на риска, гъвкавост и т.н. Тук съществена роля играе акцентът върху „респонсублизацията“, процес, през който може да се получи достъп както до опитите на индивида за преодоляване на несигурността, така и до утвърждаването на управляемостта днес, съответно до овладяване на критичния потенциал на психологическите практики. В този контекст бих подчертал като постижения на дисертанта претълкуването на неврозата от патология към „по-скоро нормалността, изведена от специфичните отношения, в които субектът влиза“ (с.92), съответно разбирането на „тревожните разстройства“ като форма на удържане на паралелни интензивности, като процеси на „ретериториализация“ (казано на езика на Делюз). Внимание заслужава и преработването на понятието „ризома“ за евентуално прилагане към описване на Ню Ейдж практиките.

Въпреки несъмнените постижения на дисертацията, които открих до тук, ще си позволя да повдигна и някои проблеми пред труда, които за съжаление няма да мога да аргументирам достатъчно детайлно поради ограниченията в обема.

Най-напред ще направя една най-обща критика, отнасяща се до известна неравностойност на условно разграничените две части на дисертацията. Първата е написана по-внимателно, с повече чувство към нюансиране на анализа. Втората част е като че ли правена по-„на едро“, по-забързано. Някак си не звучи сериозно претенцията да се направи ни повече, ни по-малко „типология на съвременността след Втората световна война“ на девет страници, както и да се опише връзката „неолиберализъм-неврози“ на по-малко от 20 страници. (Това донякъде произтича от работата с пределно генерализирани и поради това изгубили до голяма степен полезността си (с неясен ценностен статус) понятия като „неолиберализъм“, което, от моя гледна точка, не води до особено добри резултати. Впрочем Кюркчиев като че ли си дава сметка за това, ако съдим по бел. 99 на с. 156).

По-нататък. Казах, че добро впечатление в първата част прави интелигентното четене на Делъоз и на Фуко. При все това авторът би могъл да обърне внимание на някои от късните курсове на Фуко в Колеж дьо Франс: например „Херменевтиката на субекта“ (1981-1982) или вече преведения отскоро на български език „Управляването на себе си и на другите“ (1982-1983). Те, както ми се струва, предлагат интересни възможности за калибриране на анализите в дисертацията (както казах, тук няма как да навлизам в детайли).

Следващата ми бележка се отнася до използването на интервютата в дисертацията. Въпреки претенциите за „теоретико-практически синтез“, това трудно може да се получи докато интервютата са по-скоро информационен и илюстративен ресурс отколкото предмет на сериозен социологически анализ. В повечето случаи (например на с. 64-65 или на с. 94) те онагледяват предварително очертани теоретични положения, вместо да изявяват практическата работа на своите носители. На с. 12 дисертантът заявява, че целта му е чрез интервютата „да се очертае някаква сходна логика“ що се отнася до проблемите за субекта и за отговорността. От начина на работата с интервютата обаче не изглежда това да е логиката на самите участници в

психологическите практики. (И кой знае защо, без каквито и да било уговорки, липсват интервюта с „консуматори“ на психологическите експертизи). В този смисъл не смятам, че има покритие заявеният на с. 18 от Автореферата принос, че е „открит механизъм, по който практически се случва изживяването на тревожната симптоматика“.

И накрая една критична бележка, свързана с „жанра“ дисертация. Част от организацията на всеки дисертационен труд е изискването авторът да локализира собствената си работа, показвайки, че познава изследванията в най-широкото поле на формулираната от него тема. В случая това донякъде е направено за чуждите изследвания, но не се казва почти нищо за българските трудове по тези проблеми. Авторефератът, макар че отразява най-общо структурата на дисертацията, не откроява тезите, които се аргументират в хода на изследването.

Изтъкнатите в становището ми достойнства на дисертационния труд ми дават основание, независимо от направените критики, да препоръчам на научното жури да присъди на Симеон Калинов Кюркчиев образователната и научна степен Доктор, професионално направление: 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

8. 01. 2018

София

Проф. дн. Кольо Коев